

Stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika

Marinović, Laura

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:345941>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika

Laura Marinović

Zagreb, rujan, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika

Laura Marinović

Mentor: prof. dr. sc. Marijan Palmović
Sumentorica: dr. sc. Ana Matić Škorić

Zagreb, rujan, 2023.

Zahvale

Mentoru prof. dr. sc. Marijanu Palmoviću, na podršci, vodstvu i strpljenju. Hvala Vam što ste mi pružili priliku da učim od Vas.

Sumentorici dr. sc. Ani Matic Škorić koja je u meni rasplamsala ljubav prema znanosti, hvala Vam što ste moj stalni vjetar u leđa.

Vedrani Gnjidić, na savjetima i svim našim znanstvenim i manje znanstvenim raspravama.

Mojim roditeljima, što su mi omogućili sve, a moje je bilo samo da učim. Sestri, koja me voli, „iako ponekad idem u školu“.

Mojim brojnim prijateljicama; Tonki, Lani, Petri, Lelji, Dori, Ines, Tamari - hvala vam što ste mi uljepšale studentske dane i naučile vrijednostima ženskih prijateljstava.

Anji posebno, kako sam i obećala, mojoj najboljoj prijateljici i mom sidrištu, na bezuvjetnoj podršci.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „*Stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika*“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Laura Marinović

Zagreb, rujan 2023.

Stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika

Laura Marinović

Prof. dr. sc. Marijan Palmović

Dr. sc. Ana Matic Škorić

Odsjek za logopediju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

Jezični varijeteti prisutni su u svim jezicima, a mogu biti posljedica prostornih, vremenskih, društvenih ili situacijskih čimbenika. Istraživanja stavova o jeziku pokazala su da govornici često imaju negativne stavove prema nestandardnim varijetetima i da stvaraju predrasude prema govornicima nestandardnih varijeteta. Cilj je ovog istraživanja pružiti uvid u stavove logopeda prema nestandardnim jezičnim varijetetima. Ukupno 122 radno aktivnih logopeda iz Republike Hrvatske ispunilo je mrežni upitnik koji je sadržavao 28 tvrdnji o stavovima prema nestandardnim varijetetima. Sudionici su rangirali svoje slaganje s tvrdnjama na Likertovoj skali. Rezultati su pokazali da logopedi općenito imaju pretežito neutralne do pozitivne stavove prema nestandardnim varijetetima, ali pokazuju negativne stavove prema uporabi nestandardnih varijeteta u obrazovnom kontekstu. Utvrđeno je da ne postoji povezanost između osobnih i profesionalnih iskustava logopeda i njihovih stavova, osim na varijabli godina iskustva rada, gdje logopedi s više iskustva, odnosno stariji logopedi pokazuju negativnije stavove prema nestandardnim varijetetima. Istraživanje je također pokazalo da logopedi zaposleni u obrazovnom sustavu imaju negativnije stavove od logopeda zaposlenih u drugim sustavima. Takvi stavovi mogu negativno utjecati na pružanje logopedске usluge govornicima manjinske jezično-kulturne pozadine. Rezultati ovog istraživanja upućuju na to da je potrebno definirati okvir logopedskoga rada s klijentima s manjinskom jezično-kulturnom pozadinom i unaprijediti znanja logopeda o nestandardnim varijetetima.

Ključne riječi: jezični varijeteti, nestandardni varijeteti, stavovi o jeziku, logopedija

Attitudes of Speech and Language Pathologists Towards Non-standard Varieties of the Croatian Language

Laura Marinović

Prof. Marijan Palmović, PhD

Ana Matic Škorić, PhD

Department of Speech and Language Pathology, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb

Abstract

Language varieties are found in all languages and may be the result of geographical, temporal, social, or situational factors. Research on language attitudes has shown that speakers often have negative attitudes towards non-standard varieties and develop prejudice against speakers of such varieties. This research aims to provide insight into the attitudes of speech and language pathologists (SLPs) towards non-standard language varieties. A total of 122 SLPs from the Republic of Croatia filled out an online questionnaire comprising 28 statements regarding attitudes towards non-standard varieties. The participants specified their levels of agreement with the statements on a Likert scale. The results showed that SLPs maintain mostly neutral to positive attitudes towards non-standard varieties in general, but display negative attitudes towards the use of non-standard varieties in the educational context. It was found that there is no connection between the personal and professional experiences of speech therapists and their attitudes, apart from the variable of years of work experience, whereby more experienced or older SLPs adopt more negative attitudes towards non-standard varieties. The research also showed that SLPs employed in the educational sector cultivate more negative attitudes than SLPs working in other sectors. Such attitudes can negatively impact the provision of speech-therapy services to speakers of minority linguistic and cultural backgrounds. The results of this research point to the need for defining a framework of speech-therapy work with clients with minority linguistic and cultural status and improving SLPs' knowledge of non-standard varieties.

Keywords: *language varieties, non-standard varieties, attitudes about language, speech and language pathology*

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. Jezični varijeteti	2
3. Standardni i nestandardni jezični varijeteti.....	4
3.1 Standardni varijeteti.....	4
3.2 Nestandardni varijeteti.....	7
3.2.1 Narječja i dijalekti	7
3.2.2 Gradski govori.....	8
3.2.3 Žargon.....	9
4. Stavovi o jeziku	10
5. Stavovi logopeda i logopedska praksa u kontekstu nestandardnih varijeteta	11
6. PROBLEM, CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	14
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	15
7.1 Uzorak sudionika	15
7.2 Mjerni instrument i način prikupljanja podataka.....	18
8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA	20
8.1 Opći stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika	20
8.2 Povezanost osobnih i/ili profesionalnih iskustava i stavova prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika	23
8.2.1 Povezanost godina iskustva rada i stavova prema nestandardnim varijetetima	23
8.2.2 Povezanost iskustva rada s klijentima iz jezičnih i kulturnih sredina koje se razlikuju od većinske jezične / kulturne sredine i stavova prema nestandardnim varijetetima	24
8.2.3 Povezanost raznolikosti jezično-kulturne pozadine logopeda i stavova prema nestandardnim varijetetima.....	26
8.2.4 Povezanost veličine mjesta zaposlenja i stavova prema nestandardnim varijetetima	26
8.3 Razlika u stavovima prema nestandardnim varijetetima između logopeda zaposlenih u različitim sustavima	28
8.4 Kvalitativna analiza odgovora na pitanja otvorenog tipa	29
9. VERIFIKACIJA HIPOTEZA	34
10. OGRANIČENJA I DOPRINOS ISTRAŽIVANJA	35
11. ZAKLJUČAK.....	36
LITERATURA	37
PRILOZI.....	40

1. UVOD

Jezik predstavlja dinamičan komunikacijski sustav te je kao takav podložan brojnim i stalnim promjenama. One mogu biti rezultat prostornih, vremenskih, društvenih ili situacijskih čimbenika (Mićanović, 2006). Pod utjecajem tih čimbenika nastaju različiti jezični varijeteti koji se međusobno mogu razlikovati na svim jezičnim sastavnicama (Dittmar, 1997).

Govornici se najkasnije tijekom školovanja prvi puta susretnu s jezičnim varijetetom drugačijim od vlastitog, a to je standardni varijetet. Standardni varijetet ima propisane jasne norme i često uživa prestiž nad ostalim, nestandardnim varijetetima (Mićanović, 2006). Govornici standardni varijetet smatraju superiornim varijetetom, a govornike nestandardnih varijeteta često procjenjuju kao manje inteligentne i manje obrazovane, što rezultira stvaranjem predrasuda nad ovim govornicima (Oliver i Haig, 2005).

Logopedi koji na standard gledaju kao na superioran varijetet koji predstavlja ideal u izražavanju mogu pogrešno tumačiti klijentove jezične sposobnosti ako umjesto cjelokupnog jezika procjenjuju samo znanje standardnog varijeteta. Također su u opasnosti od stvaranja neutemeljenih i negativnih zaključaka o govornicima na temelju njihove uporabe nestandardnih varijeteta. Kao jezični stručnjaci, logopedi bi trebali biti svjesni bogatstva jezične raslojenosti jezika koji govore te ju nastojati zaštititi u svome radu.

Ovaj rad nastoji, po prvi puta, pružiti uvid u stavove logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika.

2. Jezični varijeteti

Berruto (1987) tvrdi da arhitekturu jednog jezika čine upravo načini na koji se taj jezik raščlanjuje na svoje varijetete. Jezični varijeteti prisutni su u svim jezicima, a predstavljaju načine na koje se jezične strukture i jezična uporaba razlikuju između pojedinaca i zajednica na etničkoj, društvenoj ili regionalnoj osnovi (Eckert, 2012). Prema Kapoviću (2011) varijacije u jeziku su različiti načini izricanja istoga ili gotovo istoga.

Pri definiranju pojma varijeteta, u obzir je potrebno uzeti i jezične i izvanjezične čimbenike (Mićanović, 2008). Varijeteti jednog jezika međusobno se razlikuju na razini unutarnje jezične strukture, odnosno sastavnica (Berutto, 1987), no tipologija tih varijeteta temelji se na izvanjezičnim čimbenicima. Dittmar (1997) tvrdi da izvanjezični čimbenici poput dobi, spola, regije, povijesnih razdoblja i sl. određuju jezične strukture (fonologija, morfologija, sintaksa itd.) u prostoru varijeteta jezika.

Coseriu (1988) u ovom kontekstu razlikuje povijesni od funkcionalnog jezika. Povijesni jezik definira kao jezik koji je priznat od svojih govornika, ali i od govornika drugih jezika te ga naziva „kulturalnim proizvodom“. Povijesni jezik u tom smislu nije jedinstven, već ga čine tri jezična sustava. Ta tri sustava međusobno se razlikuju trojako:

- 1) dijatopijski (različitost u prostoru, oblikuju dijalekte)
- 2) dijastratički (društveno-kulturna različitost, oblikuju jezične slojeve i razine)
- 3) dijafazijski (različitost u jezičnom stilu)

Povijesni jezik sastoji se od svih dijalekata, jezičnih razina i jezičnih sustava. Upravo zato se on nikada u cijelosti (istovremeno) ne može ostvariti. Govornik nekog jezika uvijek govori na određenom dijalektu na određenoj razini i u odabranom jezičnom stilu. Nasuprot povijesnom, funkcionalni jezik je u svakom pogledu jedinstven i kao takav je predmet gramatike (Mićanović, 2008).

Kriterijima koje opisuje Coseriu često se dodaje i četvrti čimbenik – vrijeme. U skladu s tim kriterijima razlikuju se četiri velike skupine jezičnih varijeteta: dijatopijski, dijastratički, dijafazijski i dijakronijski varijeteti (podrazumijevaju različita povijesna razdoblja nekog jezika).

Dittmar (1997) smatra da su upravo prostor, društveno-kulturna sredina i situacija ključni za opisivanje jezičnih varijeteta. Stoga se u opisu varijeteta ipak zadržava na sinkronijskoj razini definirajući pritom primarne, sekundarne i tercijarne varijetete, odnosno dijatopijske, dijastratičke i dijafazijske varijetete:

Dijatopijski se varijeteti mogu promatrati kao kontinuum varijeteta pri čemu jednu krajnost označava mjesni govor, a drugu standardni varijetet. Između njih se smještaju ostali varijeteti poput regionalnih ili dijalektalnih varijeteta. Dijatopijski varijeteti nastaju horizontalnim (prostornim) raslojavanjem jezika (Mićanović, 2008).

Dijastratički su varijeteti rezultat vertikalnog (društvenog) raslojavanja jezika. Jezične varijetete specifične obzirom na skupinu ili društveni sloj nazivamo sociolektima. Dittmar (1997) smatra da su sociolekti zapravo preslika društvenog poretka.

Dijafazijski varijeteti odnose se na govornikovo izražavanje u različitim situacijama. Te situacije određene su mjestom, vremenom, modalitetom (pisani ili govoreni jezik), sugovornikom i slično. Sukladno tim obilježjima govornik bira određeni jezični stil i tada dolazi do realizacije dijafazijskih varijeteta (Mićanović, 2008).

Međutim, iako se varijetete tipološki može razgraničiti prema iznad navedenim kriterijima, u govornoj realizaciji neizbježno dolazi do njihovog preklapanja. Horizontalna (prostorna) i vertikalna (društvena) raslojenost jezika međusobno je neodvojiva. Govornici nekog dijalekta identificirat će se kao stanovnici određenog područja, ali i pripadnici neke društvene, etničke ili dobne skupine. Prema Chambers i Trudgill (1998) svi su dijalekti ne samo regionalni, već i socijalni na što i upućuje sam engleski termin *social dialects* (socijalni dijalekti).

3. Standardni i nestandardni jezični varijeteti

Iako jezične varijetete na temelju izvanjezičnih čimbenika možemo klasificirati u nekoliko gore navedenih skupina, najrasprostranjenija podjela jezičnih varijeteta ipak je ona na standardne i nestandardne jezične varijetete (Kapović, 2011).

3.1 Standardni varijeteti

Iz konteksta brojnih terminoloških promjena (standardni varijetet/idiom, standardni jezik, književni jezik, nacionalni jezik, opći jezik, pisani jezik) mogu se uočiti različite tradicije i smjerovi istraživanja standardnih varijeteta. U ovom će se radu koristiti pojam *standardni varijetet*, budući da pojam *jezik* može izazvati emociju i tražiti vrijednosni sud (Mićanović, 2008).

Standardni varijetet, za razliku od ostalih varijeteta, ima posebnu funkciju i jezična obilježja. Nastao je procesom standardizacije te ima propisane jasne norme (pravila), što ga razlikuje od nestandardnih varijeteta. Standardni varijetet tako omogućuje nadregionalnu komunikaciju i ostvarenje raznolikih komunikacijskih potreba jedne jezične zajednice, što je ujedno i glavni motiv njegovog nastanka (Mićanović, 2008).

Standardni varijetet nužan je za funkcioniranje suvremenog društva, a njegovo nastajanje uvjetovano je ekonomskim i političkim razlozima (razvoj gradova, globalizacija, migracija). Temeljna značajka standardnog varijeteta jest i njegova svjesna normiranost. Kodificiranost je ujedno i ključan kriterij kojim se nastoji odvojiti standard od nestandardnih varijeteta (Mićanović, 2008). Kodifikacija predstavlja minimalno variranje forme te osigurava postojanost u jeziku (Haugen, 1966). Haugen (1966) smatra kako upravo minimalno variranje forme uz maksimalno variranje jezičnih funkcija predstavlja glavni cilj za standardni varijetet.

Prema Garvinu (1993) standardni varijetet ima nekoliko funkcija: funkciju **ujedinjavanja** (nasuprot dijalektalnoj raznolikosti), funkciju **odvajanja** (prema kojoj se potvrđuje poseban identitet govornika naspram drugih pojedinaca ili zajednice), funkciju **prestiza** (govornici koji su ga uspješno usvojili i koji ga rabe uživaju prestiž u društvu), funkciju **sudjelovanja** (standardnim varijetetom se omogućuje nadregionalna komunikacija) te konačno funkciju **normativne orijentacije** (služi kao mjerilo ispravnosti u jezičnim pitanjima).

Nekoliko je glavnih postavki standardnog varijeteta:

- 1) Nije trajno određen strukturom varijeteta koji je poslužio kao osnova u početnoj fazi standardizacije. U tom smislu je autonoman (Katičić, 1999; prema Matasović, 2021).
- 2) Osim što služi kao komunikacijsko sredstvo, služi i kao sredstvo društvene integracije i simbol je kulturnog i nacionalnog zajedništva zajednice koja ga koristi. Dok komunikacijska funkcija jezika proizlazi iz njegove gramatičke strukture, simbolička funkcija jezika proizlazi iz činjenice da ga neka zajednica doživljava kao svoj (Katičić, 1992).
- 3) Standardni varijeteti međusobno se razlikuju prema načinu na koji nastaju, ali i po svojoj ulozi u govornoj zajednici koja se njime služi. Dok su neki standardni varijeteti izgubili svoj suodnos s dijalektima, drugi nisu. Neki standardni varijeteti bitan su element identiteta nacije koja se njime služi, a drugi nisu (Katičić, 2017).
- 4) Treba biti „elastično stabilan“, što podrazumijeva da su njegove promjene minimalne, samo u onoj mjeri u kojoj dozvoljavaju da se nosi s izazovima društvenih, znanstvenih, tehnoloških i drugih promjena (Katičić, 2007; prema Matasović, 2021).

Iako teži minimalnom odstupanju od forme i stabilnosti, i standard pokazuje određenu varijabilnost. Ferguson (1959) koristi pojam diglosija kako bi objasnio pojavu gdje se u jednom jeziku mogu razlikovati dva standardna varijeteta s različitim funkcijama. Taj model na hrvatski jezik primjenjuje Kalogjera (2009) koji navodi nekoliko značajki visokog i niskog standardnog varijeteta:

- 1) Visoki se varijetet može usvojiti samo obrazovanjem.
- 2) Visoki varijetet treba upotrijebiti u formalnim situacijama i u većini pisanih diskursa.
- 3) Od niskog se varijeteta visoki varijetet razlikuje u govoru, gramatici i vokabularu te pravopisu.
- 4) Visoki se varijetet ne bi trebalo upotrijebiti u svakodnevnom govoru jer može djelovati pretjerano umjetno.
- 5) Visoki se varijetet smatra superiornim u odnosu na druge varijetete.

Prema Kalogjeri (2009), govornik visokog varijeteta hrvatskoga standardnog jezika:

- prati novoštokavska naglasna pravila (ima silazne naglaske samo na prvom slogu, ima zanaglasne dužine)
- razlikuje određene i neodređene pridjeve naglaskom
- razlikuje /č/ i /ć/
- sustavno prati pravila (ne)jekavizacije prijelaznih i neprijelaznih glagola (npr. *oslabjeti*, odnosno *oslabiti*)
- razlikuje odnosne zamjenice pravilom živog i neživog (npr. *radio koji slušam*, *čovjek kojega vidim*)
- razlikuje prema sklonidbi i komparaciji određene i neodređene pridjeve
- tvori i ispravno rabi aorist i imperfekt
- deklinira brojeve prema propisanim normama (npr. *dvjema ženama*, *dvama muškarcima*)
- rabi puni oblik pomoćnog glagola biti u tvorbi kondicionala.

S druge strane, govornik niskog varijeteta hrvatskoga standardnog jezika:

- ne prati naglasne norme
- ne sklanja brojeve, pridjeve i pridjevnice
- ne razlikuje određene i neodređene pridjeve (najčešće rabi samo određene pridjeve za obje kategorije)
- ne razlikuje odnosne zamjenice pravilom živog i neživog (rabi samo oblik *koji*)
- uglavnom ne rabi aorist i imperfekt
- odustaje od navezaka u pridjevskoj sklonidbi
- u tvorbi kondicionala rabi samo jedan oblik pomoćnog glagola *biti* (samo oblik *bi*)

3.2 Nestandardni varijeteti

Iako standardni varijetet omogućuje sporazumijevanje svih govornika nekog jezika, za ostvarivanje svakodnevne komunikacije govornik ipak najčešće pribjegava nestandardnim varijetetima. Prema Bičaniću (2013), hrvatski jezik, uz standardni varijetet, čine i narječja, dijalekti, gradski govori i žargon.

3.2.1 Narječja i dijalekti

U dijalektologiji, jezikoslovnoj grani koja proučava govore nekog jezika, narječja se smatraju varijetetom najvišeg ranga, a uključuju kajkavsko, čakavsko i štokavsko narječje. Narječja hrvatskoga jezika svoj su naziv dobila prema pripadajućoj upitno-odnosnoj zamjenici *kaj*, *ča*, *što*. Iako se dijalektolozi slažu da se narječja dalje raslojavaju na dijalekte, razlikuju se po kriterijima na kojima temelje podjelu (Kolenić, 2015). Primjerice, neki dijalektolozi kao kriterij za sam naziv određenog dijalekta uvažavaju samo geografsku rasprostranjenost, dok drugi uvažavaju i jezične odrednice.

U dijalekte kajkavskoga narječja ubrajamo križevačko-podravski dijalekt, zagorsko-međimurski dijalekt, prigorski dijalekt, goranski dijalekt, turopoljsko-posavski dijalekt te donjosutlanski dijalekt (Brozović, 1988).

Dijalekte čakavskog narječja čine južnočakavski, srednjočakavski i sjevernočakavski dijalekt. U nekim se podjelama dodatno izdvajaju i jugozapadni istarski, bužetski i lastovski (Kapović, 2011).

Štokavsko narječje dijeli se na slavonski dijalekt (nenovoštokavski arhaični šćakavski staroštokavski šćakavski), novoštokavski ikavski (zapadni dijalekt, mlađi ikavski), novoštokavski jekavski (zapadno istočnohercegovačko-krajiški dijalekt) i istočnobosanski (nenovoštokavski šćakavski dijalekt, staroštokavski ijekavski) (Kolenić, 2015).

3.2.2 Gradski govori

Iako se dijalektologija tradicionalno bavila istraživanjem seoskih dijalekata, sve se više pažnje pridaje i urbanim, odnosno gradskim govorima (Kapović, 2011). Gradski su govori izrazito složeni, a nastaju kao posljedica jezičnih, ali i nejezičnih čimbenika poput urbanizacije, migracije i globalizacije. U tom procesu često dolazi do potiskivanja ruralnih govora te pod utjecajem stranih jezika koji uživaju prestiž nastaju inovativni jezični oblici koji prate društvene promjene (Granić, 1999).

Najutjecajniji su govori velikih gradova, koji oblikuju i mijenjanju govore manjih gradova. U Hrvatskoj su to Zagreb, Split, Rijeka i Osijek. Pregled govora najvećih hrvatskih gradova i njihovog utjecaja na okolna mjesta daje Kapović (2004):

Pod utjecajem zagrebačkog govora su Međimurje, hrvatsko zagorje sjeverno od Zagreba i kajkavsko područje južno i istočno od Zagreba. Zagrebački govor specifičan je po svom urbanom naglasnom sustavu koji je jednoglasan i dinamički. U zagrebačkom tako postoji samo jedan silinski naglasak, najčešće poludug i bez razlikovne duljine. Kajkavski govornici koji žele govoriti standardno najčešće se priklanjaju upravo takvom naglasku i preuzimaju zagrebački izgovor. Također, preuzimaju i neke druge osobine zagrebačkog govora, kao što je na razini fonologije oblikovanje jata kao /je/ (Kapović, 2004).

Splitski govor ima velik utjecaj na čakavskog područja uz obalu i otoke, ali i na štokavsko dalmatinsko zaleđe, gdje je govor fonološki i naglasno sličan standardnom. Splitski govor (za razliku od čakavskog) ima novoštokavski četveronaglasni sustav (˘, ˘, ˘, ˘). Na razini fonologije, splitski govor ne razlikuje glasove /č/ i /tʰ/ za razliku od čakavskog. Zanimljivo je da se čakavski govornici koji se žele približiti standardu često prebacuju na splitski govor koji ne razlikuje ova dva glasa (Kapović, 2004).

Rijeci gravitira Istra, Hrvatsko primorje, riječko zaleđe (Gorski kotar) i kvarnerski otoci. Iako je tradicionalni govor Rijeke bio čakavski ekavski, suvremeni urbani govor Rijeke ne smatra se u velikoj mjeri čakavskim zbog intenzivnih migracija stanovništva. Danas je naglasni sustav riječkog govora, kao i zagrebačkog, jednonaglasni dinamički sustav bez razlike u duljini. To znači da su razlike između riječkog i zagrebačkog govora vrlo male, primjerice u izgovoru riječi. Govornici čakavskih idioma oko Rijeke, koji su inače tronaglasni, kada žele govoriti standardno, preuzimaju riječki jednonaglasni dinamički sustav. Također, budući da riječki govor ne razlikuje /č/ i /ć/, govornici čakavskih idioma koji inače razlikuju ove foneme

preuzimaju riječki srednji /č/. Međutim, valja napomenuti da postoje govornici koji i dalje zadržavaju svoj čakavski naglasak govoreći standardno (Kapović, 2004).

Osijeku jezično gravitira cijela istočna Slavonija, Baranja i hrvatski dio Srijema. Osječki gradski govor ima novoštokavski četveronaglasni sustav, što ga razlikuje od staroštokavskih govora u šokačkim selima Slavonije koji imaju pet naglasaka s prednaglasnim i zanaglasnim duljinama. Kada staroštokavci žele govoriti standardnim jezikom, uzor im je osječki novoštokavski sustav pa koriste osječki izgovor, primjerice umjesto očūvām govore òčūvām (Kapović, 2004).

3.2.3 Žargon

Marković (2021) žargon u širem smislu definira kao uglavnom kolokvijalan varijetet kojim se služi neka skupina govornika koje određuju primjerice struka, dob, svjetonazor, socioekonomski status i slično.

Unutar žargona obično se razlikuju strukovni i mladenački. Tu podjelu Marković smatra problematičnim iz nekoliko razloga; pojam žargona češće izaziva asocijaciju na neformalni i nestandardni govorni oblik te se kao takav neće upotrijebiti u formalnim situacijama. Rjeđe će pojam žargon asociirati na specifičan vokabular pojedinih stručnjaka (primjerice žargonski u medicini, sportu, politici itd.). Marković (2011) neprikladnim smatra i pojam „mladenački žargon“ budući da se ovim varijetetom uz mlade služe i odrasle osobe u za to prikladnim, obično neformalnim situacijama. Ovaj varijetet može se smatrati mladenačkim samo iz perspektive dobi usvajanja stoga što se usvaja upravo u mladenaštvu.

Žargone hrvatskoga jezika karakterizira jak utjecaj narječja, upotreba stranih jezičnih elemenata (posebno engleskoga jezika) i obilje novotvorenica. Žargon je semantički polivalentan, što znači da jedan izraz može imati više značenja, ali isto tako ubraja i mnoštvo sinonima (Frančić i sur., 2005).

Žargon se svojim specifičnim osobitostima izdvaja od drugih varijeteta. Prema Muhvić-Dimanovski (2006: 76-78) te osobitosti su:

- zastarijevanje: leksik žargona podložan je bržim promjenama i gubi aktualnost u jezičnoj upotrebi prije ostalih leksičkih sastavnica;

- uporaba u usmenoj komunikaciji: žargon se pretežito koristi u usmenoj komunikaciji, dok u pisanom jeziku služi za preslikavanje govorenog izraza;
- generacijska i lokalna ograničenost: žargoni se često vežu uz određene generacije i društvene skupine te mogu biti poznati samo unutar određenih lokalnih područja.

4. Stavovi o jeziku

Prema teoriji društvenog identiteta (Tajfel i Turner, 1986), ljudi se u interakciji s osobama drugačijeg podrijetla od vlastitog ne ponašaju kao pojedinci, već kao pripadnici društvene skupine kojoj pripadaju. Ovo se osobito ističe u društvenim interakcijama u kojima pripadnik jedne skupine ima viši status (govornik dominantnog varijeteta), a pripadnik druge niži (govornik nestandardnog varijeteta). Ovaj učinak može za posljedicu imati kategorizaciju ljudi u stereotipe koji mogu izazvati negativne stavove prema onima koji su drugačiji od nas (Stone i Moskowitz, 2011; prema Clark i sur., 2021). Već i rana istraživanja stavova o jeziku (Labov, 1972; Giles i Sassoon, 1983) utvrdila su da ljudi na temelju jezičnog varijeteta govornika prosuđuju njegovu razinu obrazovanja, pouzdanosti i ljubaznosti.

Stvaranje predrasuda na temelju stavova o jeziku u hrvatskome je jeziku opisao Kalogjera (1985) koji je utvrdio da u svakodnevnoj, spontanoj komunikaciji Zagrepčani svoj gradski govor smatraju superiornijim, boljim od štokavskog. I istraživanje govora grada Korčule dovode do istih spoznaja: i gradski govornici Korčule smatraju svoj govor superiornim ruralnome, kojem se često i izruguju (Kalogjera, 1985). Mildner (1998) je u svoje istraživanje uključila 15 govornika iz raznih hrvatskih gradova čije je rečenice (izgovorene na varijetetima) procjenjivalo 50 drugih sudionika. Rezultati tog istraživanja pokazali su da se štokavski smatra dijalektom koji je najprimjereniji za govor u medijima, školi, bolnici i drugim formalnim situacijama, što je neodvojivo od činjenice da je upravo štokavski najbliži standardu budući da je poslužio kao osnova za njegovo stvaranje.

Standardni varijetet ima velik utjecaj na način razmišljanja govornika o jeziku. Govornici hrvatskoga (ali i drugih jezika koji imaju standardni varijetet) žive unutar kulture standardnog jezika (Kapović, 2011). Takva kultura predodređena je ideologijom standardnog jezika koja oblikuje stavove o pravilnosti u jeziku ili podređenosti drugih varijeteta standardu (Milroy,

2007).

U takvim kulturama standard često postaje i jedini „pravi“ jezik prema kojem se ostali varijeteti prosuđuju. To odražava i sama terminologija: dok se varijeteti dijele na standardne i nestandardne (ili substandardne), za standard se nikada ne koristi termin „nedijalekt“. Dapače, ustaljena je uporaba termina „standardni jezik“ koja osnažuje ideju da je jedino standardni varijetet dostojan termina „jezik“ dok ostali varijeteti „ostaju“ dijalekti (Starčević, 2016). Isto može rezultirati činjenicom da pripadnici određene govorne zajednice kada govore o jeziku zapravo misle na standardni varijetet, isključivši pritom sve ostale varijetete toga jezika. To može stvoriti stavove o pravilnosti u jeziku koji se, iako se tiču samo standarda, zapravo (svjesno ili nesvjesno) prelijevaju i na cjelokupni jezik (Kapović, 2011; Starčević, 2016). Prema Kapoviću (2011), o pravilnosti i nepravilnosti u jeziku može se govoriti jedino kada se raspravlja o primjerima koji ne pripadaju tomu jeziku, budući da se kao takvi ne upotrebljavaju u govornoj zajednici (npr. **Idem kod njemu.).

Standardni varijetet također uživa prestiž u odnosu na ostale varijetete, a govornike koji su dobro ovladali standardom i njime se uspješno služe često se procjenjuje kao obrazovane i inteligentne, za razliku od govornika nestandardnih varijeteta (Mićanović, 2006). Istraživanja stavova učitelja o jeziku potvrdila su da postoji opći negativan stav prema upotrebi nestandardnog varijeteta njihovih učenika (Pantos, 2015). Oliver i Haig (2005) primijetili su da učitelji korištenje nestandardnih jezičnih varijeteta, konkretno aboridžinskog australskog engleskog, povezuju s nižim akademskim mogućnostima. Zanimljivo je da su pozitivna stajališta nastavnika o jezičnoj raznolikosti i samom konceptu jezičnih varijeteta u sukobu s negativnim stavovima prema korištenju tih nestandardnih jezičnih oblika od strane učenika (Oliver i Haig, 2005).

5. Stavovi logopeda i logopedska praksa u kontekstu nestandardnih varijeteta

Strana istraživanja u području logopedije pokazala su da logopedi često imaju pozitivnije stavove o jeziku prema govornicima vlastitog dijalekta, odnosno varijeteta. U istraživanju u kojem su logopedi procjenjivali razumljivost i prihvatljivost govora osoba s dizartrijom,

logopedi su bili skloniji davanju značajno lošijih ocjena govornicima varijeteta koje ne prepoznaju kao vlastite (Dagenais i Stallworth, 2014). Clark i sur. (2021) proveli su istraživanje o stavovima logopeda o jeziku u Australiji te su za potrebe tog istraživanja stvorili upitnik o stavovima o jeziku. Nakon prikupljanja podataka utvrdili su da se čestice upitnika grupiraju u pet zasebnih faktora: *Uporaba nestandardnog jezika*, *Jezični purizam*, *Različitost u formi*, *Društvena prihvatljivost* i *Preskriptivna jezična pravila*. Faktor *Uporabe nestandardnog jezika* odnosio se na uporabu nestandardnih varijeteta u komunikaciji, faktor *Jezični purizam* odnosio se na težnje jezične zajednice da se sačuva neki jezični oblik ili da ga ukloni, da se navodne strane elemente smatra nepoželjnima (čak i kada dolaze iz varijeteta istoga jezika). Treći faktor, *Različitost u formi*, odnosio se na raznovrsnost unutar jezika i slobodu u odabiru vlastitog jezičnog oblika u komunikaciji. Faktor *Društvena prihvatljivost* odnosio se na društvenu prihvatljivost značenja riječi, a faktor *Preskriptivna jezična pravila* ispitivao je stavove prema jezičnim pravilima unutar varijeteta. Rezultati su pokazali da, iako logopedi prepoznaju vrijednost nestandardnih jezičnih varijeteta, ipak imaju negativnije stavove prema uporabi nestandardnih varijeteta u obrazovnom kontekstu što može negativno utjecati na diferencijalnu dijagnozu, kao i na jezično inkluzivnu logopedsku terapiju.

Rezultati ovakvih istraživanja iskazali su potrebu za stvaranjem testova za procjenu i oblicima intervencije koji će biti neosjetljivi za jezičnu pristranost (Hendricks i Diehm, 2020). Uobičajene metode procjenjivanja govorno-jezičnog statusa često rezultiraju nedovoljno ili pretjerano identificiranjem jezičnih poteškoća kod govornika nestandardnih varijeteta (Ball i Bernhardt, 2008; Pearce i Williams, 2013). To je dovelo do toga da djeca koja govore nestandardnim varijetetima ne mogu sudjelovati u redovnom nastavnom planu i programu, što rezultira lošijim obrazovnim postignućima (Easton i Verdon, 2021).

Ove su spoznaje dovele do prilagodbe standardiziranih procjena kako bi se u postupcima bodovanja uključile i dijalektalne varijacije (npr. Toohill i sur., 2012) te pojačana upotreba nestandardiziranih procjena (npr. Gould, 2008). Međutim, čak i spomenuti prilagođeni postupci procjene i dalje rezultiraju višim razinama lažno negativnih rezultata, što dovodi do nedovoljnog dijagnosticiranja te s druge strane lažno pozitivnih rezultata, što dovodi do prekomjernog dijagnosticiranja komunikacijskih i jezičnih poremećaja kod ovih govornika (Hendricks i Adolf, 2017). Trenutačno postoje ograničeni dokazi o ispravnim i prikladnim postupcima procjene i intervencije za govornike nestandardnih varijeteta (Gatlin i Wanzek, 2015). Clark i sur. (2021) potvrdili su da postoji značajna pozitivna povezanost između profesionalne edukacije logopeda o kulturnoj i jezičnoj raznolikosti i pozitivnog stava prema

nestandardnim varijetetima što upućuje za potrebe osnaživanja logopeda u ovom području. Unatoč velikoj raznolikosti varijeteta u hrvatskome jeziku kako je prikazano ranije, ne postoji istraživanje koje ispituje stavove logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika.

6. PROBLEM, CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Svjesno ili nesvjesno, namjerno ili nenamjerno, govornici međusobno stvaraju dojmove jedni o drugima na temelju jezičnih varijeteta kojim se služe. Pritom često imaju stavove koji su negativni prema nestandardnim varijetetima, osobito ako se oni razlikuju od varijeteta sugovornika. Ako logopedi dijele spomenute negativne stavove prema govornicima nestandardnih varijeteta, ti stavovi mogu utjecati na pristranost u prosudbi poremećaja u jeziku, što konačno može dovesti i do nejednakosti u pružanju logopedskih usluga. Cilj je ovog rada po prvi puta dobiti uvid u stavove logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika odgovorom na sljedeća problemska pitanja:

- 1) Kakvi su općenito stavovi hrvatskih logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika?
- 2) Postoji li povezanost između osobnih i/ili profesionalnih iskustava i stavova prema nestandardnim varijetetima?
- 3) Postoji li razlika u stavovima prema nestandardnim varijetetima između logopeda zaposlenih u različitim sustavima?

U skladu s ovim istraživačkim pitanjima, a na temelju prijašnjih istraživanja na ovu temu, oblikovane su sljedeće hipoteze:

- H1 – Očekuje se da će općeniti stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika biti blago negativni, što će se očitovati u ukupnom rezultatu na upitniku.
- H2 – Očekuje se da će postojati statistički značajna pozitivna povezanost između osobnih i/ili profesionalnih iskustava (godine radnog iskustva, iskustvo rada s klijentima iz jezično-kulturnih manjina, raznolikost jezično-kulturne pozadine, veličine mjesta zaposlenja) i stavova prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika.
- H3 – Očekuje se da će postojati statistički značajna razlika u stavovima prema nestandardnim varijetetima između logopeda zaposlenih u različitim sustavima, i to na način da će logopedi zaposleni u sustavu obrazovanja (predškolski i školski sustav) imati negativnije stavove prema nestandardnim varijetetima od logopeda zaposlenih u ostalim sustavima (sustav zdravstva, socijalni sustav i privatni sustav).

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

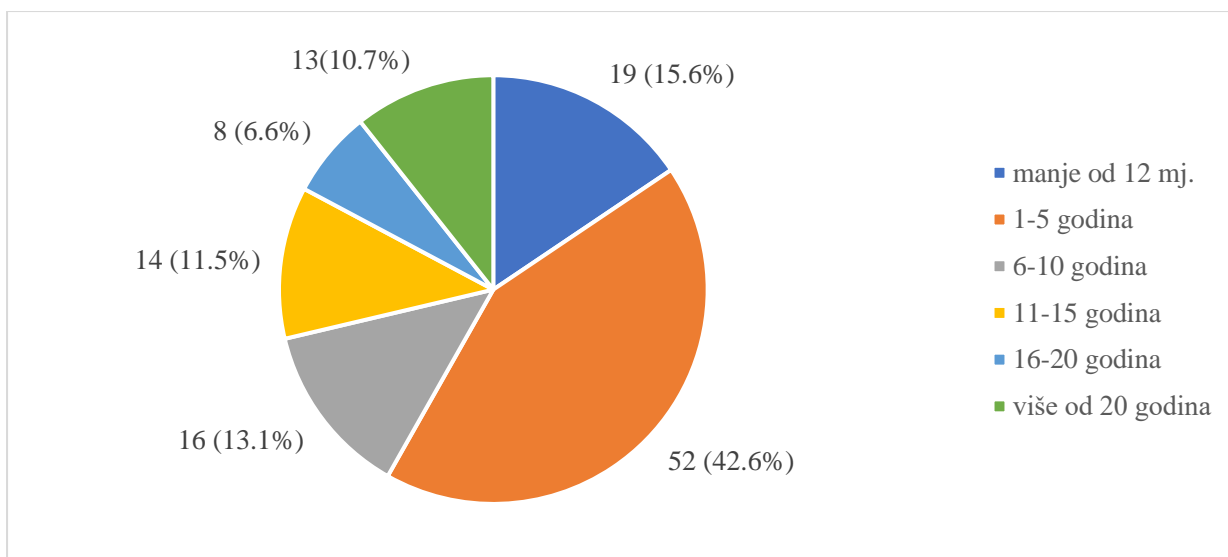
7.1 Uzorak sudionika

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 123 radno aktivnih diplomiranih logopeda iz Republike Hrvatske. Prije daljnje obrade podataka, iz analize je isključen jedan sudionik budući da u trenutku provođenja istraživanja nije bio u radnom odnosu. Konačna obrada podataka temelji se na uzorku od 122 logopeda. Prema demografskim podacima sudionika, uzorak uključuje sudionike zaposlene u petnaest različitih županija (Tablica 1). Sudionici su zaposleni u glavnom gradu (49.2% N = 60), drugim velikim gradovima (15.6% N = 19), gradovima srednje veličine (25.4% N = 31) i ruralnim naseljima (9.8% N = 12).

Tablica 1: Prikaz distribucije sudionika prema županijama

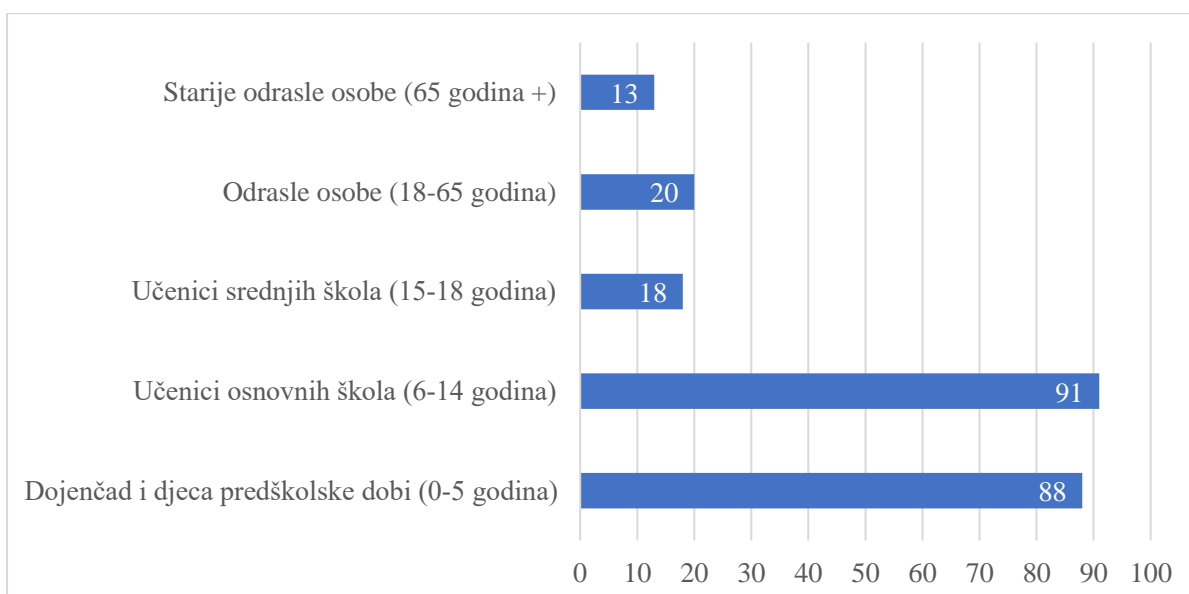
Županija	N	%
Grad Zagreb	57	46.7%
Zagrebačka	14	11.5%
Splitsko-dalmatinska	13	10.7%
Međimurska	7	5.7%
Krapinsko-zagorska	5	4.1%
Varaždinska	5	4.1%
Primorsko-goranska	4	3.3%
Sisačko-moslavačka	3	2.5%
Zadarska	3	2.5%
Dubrovačka	2	1.6%
Istarska	2	1.6%
Koprivničko-križevačka	2	1.6%
Osječko-baranjska	2	1.6%
Požeško-slavonska	2	1.6%
Ličko-senjsko	1	0.8%
Ukupno	122	100%

Sudionici se međusobno razlikuju i prema godinama radnog iskustva. Najviše je sudionika s manje od 12 mjeseci iskustva (15.6% N = 19) i s do pet godina radnog iskustva (42.6% N = 52). Zatim slijede logopedi sa 6 do 10 godina radnog iskustva (13.1% N = 16) i 11 do 15 godina radnog iskustva (11.5%, N = 14). Više od 20 godina radnog iskustva ima njih 13 (10.7%), a najmanje je onih s 16 do 20 godina iskustva (6.6% N = 8). Rezultati su prikazani na Slici 1.

Slika 1: Prikaz distribucije sudionika prema godinama radnog iskustva

U istraživanju su sudjelovali logopedi iz svih sustava rada. U zdravstvenom sustavu radi njih 28 (23%), u predškolskom obrazovnom sustavu njih 21 (17.2%), u školskom obrazovnom sustavu 22 (18%), u privatnoj praksi radi njih 32 (26.2%), u sustavu socijalne skrbi 15 (12.3%), a u sustavu visokog obrazovanja njih četvero (3.3%). U svom se radu susreću s različitim populacijama (dojenčad i djeca predškolske dobi, učenici osnovnih škola, učenici srednjih škola, odrasle osobe te starije odrasle osobe) što je prikazano na Slici 2.

Slika 2: Prikaz distribucije iskustva rada s različitim dobnim skupinama

Većina sudionika ima iskustva u radu s populacijom iz jezičnih i kulturnih sredina koje se razlikuju od većinske jezične / kulturne sredine (77%; N = 94), a njih 54.9% (N = 67) izražava da i sami imaju raznoliku jezičnu / kulturnu pozadinu (s obzirom na porijeklo, životna iskustva ili dvojezičnost). Svega nekoliko sudionika (4.1%; N = 5) izražava da su pohađali neki oblik tečaja ili profesionalne edukacije vezano za jezičnu / kulturnu raznolikost.

7.2 Mjerni instrument i način prikupljanja podataka

Za potrebe ovog istraživanja kreiran je „*Upitnik o stavovima o jeziku*“ (Prilog) koji se temelji na upitniku kojeg su koristili Clark i sur. (2021) za ispitivanje stavova logopeda o nestandardnim varijetetima. Poziv za sudjelovanje u istraživanju bio je podijeljen na jednoj od društvenih mreža u već postojećoj zatvorenoj grupi namijenjenoj upravo diplomiranim logopedima u Republici Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno u online formatu putem *Google forms* platforme. Istraživanje je odobrilo Etičko povjerenstvo Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta (broj rješenja: 251-74/23-02-7/2, klasa: 602-25/23-01/31).

Na samom početku upitnika sudionicima je bio opisan cilj i svrha istraživanja. Sudionici su također bili informirani o anonimnosti i načinima obrade podataka. Nakon označavanja suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju, sudionici su izražavali svoje slaganje, odnosno neslaganje s 28 tvrdnji o jezičnim varijetetima. Svoje stavove sudionici su mogli izraziti na Likertovoj skali s pet stupnjeva (*uopće se ne slažem, ne slažem se, niti se slažem niti se ne slažem, slažem se, u potpunosti se slažem*). U drugom dijelu upitnika od sudionika su zatražene relevantne informacije o njihovim demografskim obilježjima i profesionalnom razvoju. Ti su podaci uključivali županiju i veličinu grada, odnosno naselja u kojem su zaposleni, godine iskustva rada, sustav u kojem su zaposleni te populacija s kojom rade.

Od sudionika su prikupljeni podaci o iskustvu u radu s populacijom iz jezičnih i kulturnih sredina koje se razlikuju od većinske jezične / kulturne sredine, o njihovoj vlastitoj jezično / kulturnoj pozadini te o sudjelovanju u tečaju ili profesionalnoj edukaciji vezano za jezičnu / kulturnu raznolikost. U pitanju otvorenoga tipa sudionici su imali prilike dodatno opisati svoje iskustvo pohađanja takve edukacije. Na kraju samog upitnika sudionici su mogli ostaviti mišljenje ili komentar na temu stavova o jeziku ili na sadržaj samog upitnika. Za ispunjavanje upitnika u prosjeku je bilo predviđeno između šest i osam minuta, a po završetku ispunjavanja sudionicima se prikazala kratka poruka zahvale. Podaci su se prikupljali tijekom srpnja 2023. godine.

7.3 Način obrade podataka

Određene čestice upitnika koje se odnose na izjave o jezičnim varijetetima imale su prave i lažne pozitivne odgovore. Odnosno, slaganje s jednom tvrdnjom može ukazati na pozitivan stav prema nestandardnim varijetetima, dok slaganje s drugom tvrdnjom može ukazati na negativan stav. Primjerice, odgovor „*U potpunosti se slažem.*“ na česticu „*Ljudi koji drugačije govore hrvatski svejedno govore pravilno.*“ ukazuje na pozitivan stav prema nestandardnim varijetetima. Nasuprot tome, odgovor „*U potpunosti se slažem.*“ na česticu „*Nestandardni oblici hrvatskoga jezika nelogični su i ne mogu se koristiti za govorenje ili pisanje o apstraktnim ili složenim idejama.*“ ukazuje na negativan stav prema nestandardnim varijetetima.

Odgovori su bodovani od jedan do pet tako da odražavaju pozitivan stav prema nestandardnim varijetetima. Jedan bod predstavlja izrazito pozitivan stav, dva predstavlja pozitivan stav, tri neutralan, četiri negativan i pet izrazito negativan stav.

Uporaba ovog sustava bodovanja znači da niži ukupan broj bodova odražava pozitivniji stav prema nestandardnim varijetetima. Takvo rangiranje odgovora u smislu „pozitivnosti“ odraz je stavova o jeziku (umjesto stupnja slaganja).

Prikupljeni podaci obrađeni su u statističkom programu SPSS 28.0. Analizirani su na razini ukupnog rezultata upitnika te rezultata na pet faktora preuzetih od autora upitnika (Clark i sur., 2021): *Uporaba nestandardnog hrvatskog jezika, Jezični purizam, Različitost u formi, Društvena prihvatljivost i Preskriptivna jezična pravila.*

Pouzdanost upitnika analizirana je Cronbach alpha koeficijentom. Za provjeru normalnosti distribucije korišten je Kolmogorov-Smirnov test. Deskriptivnom statistikom opisani su osnovni statistički pokazatelji. Povezanost među varijablama ispitana je Spearmanovim koeficijentom korelacije, a razlika među varijablama Kruskal Wallis testom. Dodatno, kako bi se stekao detaljniji uvid u stavove, kvalitativno su analizirani odgovori na pitanja otvorenoga tipa.

8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Cronbach Alpha koeficijent koji ispituje unutarnju dosljednost upitnika pokazao je visoku pouzdanost upitnika ($\alpha = 0.9$). Kolmogorov-Smirnov test pokazao je da je distribucija ukupnog rezultata na upitniku normalna ($p > 0.05$). Međutim, na faktorima *Uporaba nestandardnog hrvatskog jezika*, *Jezični purizam*, *Različitost u formi*, *Društvena prihvatljivost* i *Preskriptivna jezična pravila* Kolmogorov-Smirnov test pokazao je odstupanje od normalne distribucije s razinom statističke značajnosti od 1% ($p < 0.01$). S obzirom na odstupanja od normalne distribucije, u nastavku analize korišteni su neparametrijski statistički testovi.

8.1 Opći stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika

Budući da upitnik ima 28 tvrdnji koje ispituju stavove prema nestandardnim varijetetima, ukupan rezultat koji odražava izrazito pozitivan stav prema nestandardnim varijetetima iznosi 28 bodova, dok ukupan rezultat koji odražava izrazito negativan stav prema nestandardnim varijetetima iznosi 140 bodova. U skladu s navedenim, a kako bi se interpretirali rezultati upitnika, stvoren je sljedeći raspon bodovanja:

- izrazito pozitivni stavovi: 28 – 50
- pozitivni stavovi: 51 – 73
- neutralni stavovi: 74 – 96
- negativni stavovi: 97 – 120
- izrazito negativni stavovi: 121 – 140

U ovom istraživanju najmanji ukupan broj bodova iznosi 37, dok najveći ukupan broj bodova iznosi 117. Prosječan broj bodova na upitniku iznosi **76.77 bodova** što znači da logopedi imaju **prosječno neutralne stavove** prema nestandardnim varijetetima. Rezultati su prikazani u Tablici 2. Sudionici su na tvrdnjama upitnika u prosjeku ostvarivali 2.74 boda što također potvrđuje neutralnost u stavovima.

Tablica 2: Deskriptivni statistički pokazatelji

	N	Minimum	Maksimum	Prosjeak	Standardna devijacija
Ukupan broj bodova	122	37.00	117.00	76.77	17.14

Clark i sur. (2021) koji su koristili isti upitnik pronašli su da se 16 čestica upitnika grupira u pet faktora: *Uporaba nestandardnog jezika*, *Jezični purizam*, *Različitost u formi*, *Društvena prihvatljivost* i *Preskriptivna jezična pravila*. U ovom su radu preuzeti navedeni faktori, a u Tablici 3 su prikazani rezultati. Rezultati koji se približavaju 1 pokazatelji su pozitivnog stava prema nestandardnim varijetetima, dok rezultati koji se približavaju 5 indiciraju negativan stav prema nestandardnim varijetetima.

Tablica 3: Prosječan rezultat na tvrdnjama raspoređenih u pet faktora

Faktor	Tvrdnja	M	Raspon	Prosjeak faktora
Uporaba nestandardnog hrvatskoga jezika	<i>Prihvaćanje nestandardnih varijeteta hrvatskoga jezika dovelo bi do snižavanja kriterija u jeziku.</i>	2.49	1 - 5	2.14
	<i>Uporaba nestandardnoga hrvatskog jezika odraz je nejasnoga razmišljanja govornika.</i>	1.33	1 - 5	
	<i>Nestandardni oblici hrvatskoga jezika nelogični su i ne mogu se koristiti za govorenje ili pisanje o apstraktnim ili složenim idejama.</i>	2.12	1 - 5	
	<i>Većina ljudi koji govore nestandardnim hrvatskim jezikom nisu imali poticajna iskustva u svojim domovima. To objašnjava zašto su obično manje rječiti od ljudi koji govore standardnim hrvatskim jezikom.</i>	1.84	1 - 5	
	<i>Standardni hrvatski jezik potreban je kako bi zamijenio nestandardne varijetete, a sve s ciljem ostvarenja globalne komunikacije.</i>	3.30	1 - 5	
	<i>Reći da je izraz kolokvijalan ili sleng znači reći da on nije u potpunosti prihvatljiv.</i>	1.97	1 - 5	
	<i>Da su standardi u jeziku viši, ne bi bilo drugačijih načina izgovora.</i>	1.92	1 - 5	

	<i>"Obadva" je prikladan način za izreći "i jedan i drugi".</i>	3.94	1 - 5	
Jezični purizam	<i>"On je onak' jako fora" je ekspresivan izraz, ali žargon koji treba izbjegavati.</i>	2.62	1 - 5	3.45
	<i>Hrvatski jezik današnjice nije tako "čist" kao u Šenoino vrijeme.</i>	2.77	1 - 5	
	<i>Učenike u školi treba poticati da na usmena pitanja odgovaraju punim rečenicama.</i>	4.48	1 - 5	
Različitost u formi	<i>U hrvatskome jeziku dozvoljena je uporaba različitih jezičnih oblika u izražavanju.</i>	1.89	1 - 5	2.31
	<i>Djeca koja govore nestandardnim dijalektom u prednosti su; to ih čini govornicima dvaju dijalekata.</i>	2.73	1 - 5	
Društvena prihvatljivost	<i>Značenja riječi temelje se na prihvaćanju jezične zajednice.</i>	1.95	1 - 5	1.95
Preskriptivna jezična pravila	<i>Ako ispravljamo govor i procjenjujemo pisanje u skladu s propisanim pravilima standardnoga hrvatskog jezika, možda od ljudi zahtijevamo da krše gramatička pravila svojih vlastitih dijalekata.</i>	2.91	1 - 5	2.76
	<i>Ljudi koji drugačije govore hrvatski svejedno govore pravilno.</i>	2.60	1 - 5	

Sudionici u ovom istraživanju imali su pretežito pozitivne stavove prema uporabi nestandardnih varijeteta ($M = 2.14$) i prema društvenoj prihvatljivosti značenja riječi ($M = 1.95$) što je u skladu s rezultatima istraživanja Clark i sur. (2021). Međutim, na faktoru *Jezični purizam* sudionici postižu najslabije rezultate ($M = 3.45$). Sudionici pokazuju negativnije stavove prema konkretnim primjerima nestandardnih varijeteta poput uporabe *obadva* umjesto *oba* ($M = 3.94$) i uporabi nestandardnih varijeteta u obrazovnom kontekstu ($M = 4.48$). Na faktoru *Različitost u formi* vidljiva je podijeljenost stavova na česticama ovog konstrukta; iako imaju pozitivne stavove prema uporabi različitih oblika u jeziku ($M = 1.89$), neutralni su prema ideji da uporaba nestandardnog dijalekta može značiti prednost za govornika ($M = 2.73$). Sudionici također pokazuju prosječno neutralne stavove na faktoru *Preskriptivna jezična pravila* ($M = 2.76$), što je pokazalo i istraživanje Clark i sur. (2021).

Istraživanja su pokazala da se kod govornika dvaju različitih varijeteta javljaju slični jezični procesi kao kod dvojezičnih govornika, kao što je preključivanje ili prebacivanje kodova (Županović Filipin, 2015). Jednako tako, uporaba dvaju različitih varijeteta donosi određene prednosti govornicima, poput veće metajezične svjesnosti, vještina apstraktnog mišljenja ili

simboličke reprezentacije (Vagsnes i sur. 2017). Zanemarivanje i inhibiranje jednog varijeteta, a davanje prednosti drugom, najčešće standardnom, može značiti uskraćivanje navedenih kognitivnih prednosti tom govorniku. Logopedi koji nisu svjesni prednosti koje donosi uporaba više različitih varijeteta tako mogu u svome radu ne samo ne koristiti navedene prednosti za potporu u terapijskom procesu, već ih i aktivno „gasiti“ inzistiranjem na uporabi samo jednog varijeteta. Ove spoznaje ukazuju da je potrebno podići svijest o prednostima koje govornici više varijeteta uživaju.

Ovo istraživanje pokazalo je da logopedi u Hrvatskoj imaju pretežito neutralne do pozitivne stavove prema varijetetima u jeziku, s iznimkom konkretnih primjera uporabe nestandardnih varijeteta, osobito u obrazovnom kontekstu gdje logopedi pokazuju negativnije stavove. Logopedi su u svojim odgovorima pokazali visoku varijabilnost, gotovo sve čestice upitnika imale su puni raspon odgovora, od izrazito pozitivnih do izrazito negativnih stavova. Ovi rezultati sugeriraju da znanje i razumijevanje nestandardnih varijeteta, kao i njihovo prihvaćanje uvelike varira među pojedincima što je u skladu s istraživanjem Clark i sur. (2021). U nastavku su detaljnije ispitani odnosi stavova logopeda prema nestandardnim varijetetima i osobnih i profesionalnih iskustava.

8.2 Povezanost osobnih i/ili profesionalnih iskustava i stavova prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika

8.2.1 Povezanost godina iskustva rada i stavova prema nestandardnim varijetetima

Kako bi se ispitala povezanost između stavova prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika i godina iskustva logopeda, izračunat je Spearmanov koeficijent korelacije između ukupnog rezultata na upitniku i godina iskustva rada logopeda. Utvrđena je **statistički značajna pozitivna umjerena korelacija** između ove dvije varijable ($r = 0.472$, $p < 0.01$). Odnosno, logopedi s više godina iskustva na upitniku postižu veći broj bodova, što je odraz negativnijeg stava prema nestandardnim varijetetima. Ovi rezultati nisu u skladu s rezultatima Clark i sur. (2021) koji su pronašli da logopedi u Australiji s više godina iskustva postižu manji broj bodova na upitniku, odnosno imaju pozitivnije stavove prema nestandardnim varijetetima.

Da bi se stekao detaljniji uvid u povezanost ovih dviju varijabli, izračunat je Spearmanov koeficijent između pet faktora (*Uporaba nestandardnog hrvatskog jezika, Jezični purizam, Različitost u formi, Društvena prihvatljivost i Preskriptivna jezična pravila*) i godina iskustva logopeda.

Dobivena je **statistički značajna pozitivna korelacija** između faktora i godina iskustva rada. Za faktore *Jezični purizam, Različitost u formi i Preskriptivna jezična pravila* utvrđena je **pozitivna umjerena povezanost** s godinama iskustva rada, dok je za faktore *Uporaba nestandardnog hrvatskog jezika i Društvena prihvatljivost* utvrđena **slaba pozitivna korelacija**. Rezultati su prikazani u Tablici 4.

Tablica 4: Povezanost godina iskustva rada i faktora stavova o jeziku

		Uporaba nestandardnog hrvatskog jezika	Jezični purizam	Različitost u formi	Društvena prihvatljivost	Preskriptivna jezična pravila
Godine iskustva rada	r	.265	.402	.414	.277	.499
	p	0.003	< 0.001	< 0.001	0.002	< 0.001
	N	122	122	122	122	122

Logično je da su logopedi s više godina iskustva u logopedskom radu ujedno i stariji, odnosno pripadaju starijim generacijama. Time bi se donekle mogla objasniti nešto konzervativnija stajališta prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika te veća korelacija s faktorima kojima se ispituju jezični purizam, različitost u formi i preskriptivna jezična pravila koja se obično smatraju tradicionalnim viđenjem varijeteta u jeziku (Kapović, 2011).

8.2.2 Povezanost iskustva rada s klijentima iz jezičnih i kulturnih sredina koje se razlikuju od većinske jezične / kulturne sredine i stavova prema nestandardnim varijetetima

Povezanost stavova prema nestandardnim varijetetima i iskustva rada s klijentima iz jezičnih i kulturnih sredina koje se razlikuju od većinske jezične / kulturne sredine mjerena ispitana Spearmanovim koeficijentom korelacije pokazala je da **ne postoji statistički značajna**

korelacija između ove dvije varijable ($r = -0.039$, $p > 0.05$) što je istovjetno rezultatima Clark i sur. (2021).

Međutim, detaljnijom analizom korelacija faktora i iskustva rada s klijentima iz manjinskih skupina, utvrđena je **statistički značajna pozitivna slaba korelacija** između iskustva rada s navedenim klijentima i ukupnim brojem bodova na faktoru *Društvena prihvatljivost* ($r = 0.20$, $p < 0.05$). Odnosno, logopedi koji imaju iskustva s klijentima iz manjinskih jezično-kulturnih sredina imaju negativnije stavove prema društvenoj prihvatljivosti nestandardnih varijeteta. Rezultati korelacije između faktora i radom s klijentima iz manjinskih jezično-kulturnih sredina prikazani su u Tablici 5.

Tablica 5: Povezanost iskustva rada s klijentima iz jezično-kulturnih manjina i faktora stavova o jeziku

		Uporaba nestandardnog hrvatskog jezika	Jezični purizam	Različitost u formi	Društvena prihvatljivost	Preskriptivna jezična pravila
Iskustvo rada s klijentima iz jezično- kulturnih manjina	r	0.009	-0.079	-0.036	.203	-0.118
	p	0.918	0.385	0.692	0.025	0.197
	N	122	122	122	122	122

Iako se očekuje da će izloženost klijentima s manjinskom jezično-kulturnom pozadinom rezultirati pozitivnijim stavovima o nestandardnim varijetetima (Clark i sur., 2021), ovi rezultati pokazuju suprotno. Moguće je da su logopedi imali negativno iskustvo s tim pojedincima te se susreli s kulturnim osobitostima različitim od vlastitih što je rezultiralo pristranosti ili je čak uzrokovano predrasudama. U susretu s pripadnicima drugih društvenih skupina koje pritom dijele različite kulturne pa i jezične vrijednosti, dolazi do negativnog prosuđivanja tih pripadnika (Stone i Moskowitz, 2011; prema Clark i sur., 2021). Ovi rezultati ukazuju na potrebu dodatnog educiranja logopeda na planu društvene prihvatljivosti različitih varijeteta u jeziku, ali i ostalih kulturnih vrijednosti. Potrebno je osigurati logopedima *alate*, znanja i druge resurse za interakciju s klijentima manjinske kulturne pozadine kako iste ne bi rezultirale stvaranjem predrasuda ili negativnim stavovima.

8.2.3 Povezanost raznolikosti jezično-kulturne pozadine logopeda i stavova prema nestandardnim varijetetima

Povezanost stavova prema nestandardnim varijetetima i raznolikosti jezično-kulturne pozadine logopeda mjerena Spearmanovim koeficijentom korelacije pokazala je da **ne postoji statistički značajna korelacija** između ukupnog rezultata na upitniku i raznolikosti jezično-kulturne pozadine logopeda ($r = -0.047$, $p > 0.05$) što je istovjetno rezultatima Clark i sur. (2021). Ni analizom korelacija između faktora i raznolikosti jezično-kulturne pozadine nije pronađena statistička značajnost. Rezultati su prikazani u Tablici 6.

Tablica 6: Povezanost raznolike jezično-kulturne pozadine logopeda i faktora stavova o jeziku

		Uporaba nestandardnog hrvatskog jezika	Jezični purizam	Različitost u formi	Društvena prihvatljivost	Preskriptivna jezična pravila
Raznolika jezično- kulturna pozadina	r	-0.011	-0.036	-0.051	-0.099	-0.048
	p	0.902	0.696	0.578	0.279	0.598
	N	122	122	122	122	122

8.2.4 Povezanost veličine mjesta zaposlenja i stavova prema nestandardnim varijetetima

Povezanost veličine mjesta zaposlenja (glavni grad, drugi veliki grad, grad srednje veličine i ruralno naselje) i stavova prema nestandardnim varijetetima ispitana je Spearmanovim koeficijentom korelacije koji je pokazao da **ne postoji statistički značajna korelacija** između ukupnog rezultata na upitniku i veličine mjesta zaposlenja ($r = 0.131$, $p > 0.05$) što je istovjetno rezultatima Clark i sur. (2021). Analizom korelacija između faktora i mjesta zaposlenja nije pronađena statistička značajnost. Rezultati su prikazani u Tablici 7.

Tablica 7: Povezanost veličine mjesta zaposlenja i faktora stavova o jeziku

		Uporaba nestandardnog hrvatskog jezika	Jezični purizam	Različitost u formi	Društvena prihvatljivost	Preskriptivna jezična pravila
Veličina mjesta zaposlenja	r	0.124	0.152	0.118	-0.085	0.109
	p	0.175	0.094	0.197	0.350	0.233
	N	122	122	122	122	122

8.3 Razlika u stavovima prema nestandardnim varijetetima između logopeda zaposlenih u različitim sustavima

Kako bi se ispitalo postoji li statistički značajna razlika u stavovima prema nestandardnim varijetetima između logopeda zaposlenih u različitim sustavima proveden je Kruskal-Wallis test između varijable ukupnog rezultata na upitniku i sustava zaposlenja logopeda. U analizu nisu uključeni logopedi zaposleni u sustavu visokog obrazovanja zbog premalog uzorka ($N = 4$). Analiza rezultata pokazala je da **postoji statistički značajna razlika** u stavovima između logopeda zaposlenih u različitim sustavima ($H = 18.035$, $df = 4$, $p < 0.01$). Rezultati su prikazani u Tablici 8.

Tablica 8: Razlika u stavovima prema nestandardnim varijetetima između logopeda zaposlenih u različitim sustavima

		N	M	H	df	p
Sustav zaposlenja	Sustav predškolskog obrazovanja	21	70.45	18.035	4	0.001
	Sustav školskog obrazovanja	22	80.98			
	Sustav zdravstva	28	55.13			
	Privatna praksa	32	49.86			
	Sustav socijalne skrbi	15	41.40			

Post hoc testom s Bonferroni korekcijom utvrđeno je da postoje statistički značajne razlike između logopeda zaposlenih u sustavu školstva ($M = 80.98$) i logopeda zaposlenih u privatnoj praksi ($M = 48.86$) te između logopeda zaposlenih u sustavu školstva i logopeda zaposlenih u sustavu socijalne skrbi ($M = 41.40$) ($p < 0.05$). Od svih skupina, logopedi zaposleni u sustavu školstva imaju najveći broj bodova, odnosno najnegativnije stavove, nakon čega slijede logopedi zaposleni u sustavu predškolskog obrazovanja ($M = 70.45$), potom zdravstva ($M = 55.13$) te u privatnom sektoru i sustavu socijalne skrbi.

Činjenica da logopedi zaposleni u obrazovnom sustavu imaju negativnije stavove prema nestandardnim varijetetima od logopeda u nekim drugim sustavima nije iznenađujuća. Standardni jezik uči se u obrazovnom kontekstu, a upravo se obrazovanje smatra jezgrom procesa standardizacije. Obrazovni sustav ima presudnu ulogu u procesu nametanja standardnog jezika kao prestižnog jezika (Mićanović, 2006), stoga je očekivano da će logopedi

zaposleni u obrazovnom sustavu imati negativnije stavove prema nestandardnim varijetetima. Takvi stavovi mogu negativno utjecati na odnos i rad s djecom koja govore nestandardnim varijetetom. Oliver i Haig (2005) utvrdili su da učitelji imaju negativne stavove prema uporabi nestandardnih varijeteta u obrazovnom kontekstu. Također, utvrđeno je da učitelji povezuju uporabu nestandardnih varijeteta s nižim akademskim sposobnostima. Siegel (2006) je u svom istraživanju pokazao da učitelji u radu s učenicima koji govore nestandardnim varijetetom često koriste strategije kako bi iskorijenili uporabu nestandardnog varijeteta, odnosno dijalekta. Ovakav pristup poučavanja učenika koji govore nestandardnim varijetetom neprikladan je i problematičan, a može negativno utjecati na njihovu sposobnost učinkovite komunikacije u svakodnevnom kontekstu te negativno utjecati na njihov osjećaj za osobni identitet (Siegel, 2006). Clark i suradnici (2021) u svom su istraživanju također izvijestili o negativnijim stavovima logopeda zaposlenih u obrazovnom kontekstu. Prema istraživanju Jordaan (2008), logopedi u terapijskom radu s djecom u školi preferiraju koristiti jezične varijetete višeg standarda.

Usvajanje različitih registara jezika dio je tipičnog pragmatičnog razvoja, ali također može biti odraz nejednakosti između djece većinske jezično-kulturne pozadine i djece s manjinskom jezično-kulturnom pozadinom. Djeca s manjinskom pozadinom mogu imati nejednak pristup prestižnom varijetetu, odnosno standardnom jeziku te često nemaju dovoljno poticajno okruženje da rabe standardni jezik u komunikaciji (Agha, 2004). Iz tih je razloga potrebno staviti uporabu nestandardnih varijeteta u kontekst govorne zajednice koja ih rabi kako bi se izbjeglo stvaranje predrasuda prema tim pojedincima, a što može rezultirati neadekvatnim terapijskim pristupom logopeda.

8.4 Kvalitativna analiza odgovora na pitanja otvorenog tipa

U ovom je istraživanju svega pet sudionika odgovorilo da su pohađali neku vrstu tečaja ili edukacije vezano uz jezično-kulturnu raznolikost. Njih četvero je na pitanju otvorenoga tipa detaljnije objasnilo o kakvoj se edukaciji radi te utjecaju iste na njihov rad. Odgovori su prikazani u Tablici 9.

Tablica 9: Prikaz odgovora na pitanja o edukacijama vezano uz jezično-kulturnu raznolikost

Edukacija	Utjecaj na logopedski rad
<i>HZJ (Hrvatski znakovni jezik)</i>	<i>Korisno. Mogućnost rada s gluhom djecom i njihovim obiteljima.</i>
<i>Ako se može računati pod navedeno u pitanju, pohađala sam kolegij Materinski i inojezični hrvatski tijekom diplomskog studija.</i>	<i>Bilo je zanimljivo, obradile su se različite teme. Jednom je jedna od profesorica rekla kako uvijek moramo poštivati druge kulture, čak i kad se ne "slažemo" s njima i njihovim običajima, i često se toga sjetim jer mislim da predstavlja zanimljivu osnovu za neku moralnu raspravu.</i>
<i>Edukacija za Nove Reynell razvojne jezične ljestvice</i>	<i>Prihvaćaju se i dijalektalni oblici, jako sam bila zadovoljna edukacijom</i>
<i>Ne sjećam se naziva, no za učitelje i stručne suradnike koji rade s učenicima romske nacionalnosti AZOO (Agencija za odgoj i obrazovanje) organizira stručne skupove kao oblik usavršavanja.</i>	<i>Tijekom pohađanja istog osvijestila sam brojne kulturne razlike te mi je bilo lakše razumjeti određena ponašanja svojih učenika. Također se govorilo i o komunikaciji s roditeljima romske nacionalnosti. Skup je bio veoma informativan i koristan. Smatram da je istih nedovoljno i da je veoma važno poznavati zajednicu s kojom radimo kako bi i naše usluge bile primjerene i kako bi djeca od njih imala maksimalnu korist. Pomogla mi je u razumijevanju određenih ponašanja koja s aspekta vlastite kulture ne smatram prihvatljivima.</i>

Analizom odgovora vidljivo je da nedostaje obrazovnog sadržaja, kao i dodatnih profesionalnih usavršavanja na planu jezično-kulturnih razlika što sama ističe i jedna od logopedinja. Od navedenih primjera, samo se jedan oblik edukacije održava s primarnim ciljem senzibilizacije stručnjaka za rad s pripadnicima jezično-kulturne manjine (stručni skupovi Agencije za odgoj i obrazovanje), dok ostale imaju druge primarne ciljeve (poput edukacije za provođenje testova

jezične procjene). Zanimljivo je da se od četiri spomenute edukacije, dvije zapravo odnose na izborne kolegije tijekom formalnog obrazovanja logopeda (na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u Zagrebu) što ističe potrebu za uvođenjem ovakvih tema i u obavezni kurikulum obrazovanja logopeda. Svi sudionici koji su pohađali neku vrstu edukacije na planu jezično-kulturne raznolikosti izrazili su zadovoljstvo i korisnost istoga te istaknuli pozitivan utjecaj na njihov logopedski rad.

Na kraju upitnika sudionici su imali prilike ostaviti svoj komentar ili mišljenje na temu stavova o jeziku. Odgovori su prikazani u Tablici 10.

*Tablica 10: Mišljenja i komentari sudionika na temu stavova o jeziku i varijeteta**

Odgovori na pitanje „Želite li dodati neko mišljenje ili komentar na temu stavova o jeziku ili na sadržaj ovog upitnika?“

Uvela bih knjigu "Jeziku je svejedno" (barem drugi dio u kojem se opisuje nedosljednost i arbitrarnost preskriptivizma, prvi dio koji govori o "kritičkim teorijama" je manje značajan) kao dio literature u **obrazovanju logopeda**.

Smatram da su različiti dijalekti i jezični varijeteti **bogatstvo** našeg jezika, ali je nužno **poštovati i njegovati i standardni hrvatski jezik** kao sredstvo sporazumijevanja u trenutku "sudara" različitih dijalekata.

Budući da govorim dijalektom, različitim od varijeteta hrvatskog jezika u rodnom gradu i u gradu u kojem trenutno živim te od standardne inačice, tema mi je posebno "bliska", pozdravljam ideju i veselim se vidjeti rezultate. Vjerujem kako se različiti varijeteti ne smiju nikada i ni na koji način omalovažavati, već smatrati **bogatstvom**, o kakvom god "slengu" se radilo, ali isto tako mislim da **svatko mora poznavati pravila standarda**.

Dijalekti su **jezično bogatstvo** koje trebamo njegovati i čuvati.

Standard je važniji kod djece s **razvojnim jezičnim poremećajem** i treba mu dati prednost nad dijalektom.

Djeca bi trebala **koristiti standardni hrvatski jezik** u predškolskom sustavu odgoja i obrazovanja kao i u osnovnoj, srednjoj školi, fakultetu, poslu. Također, trebala bi njegovati i dijalekt / dijalekte svojih roditelja koji bi koristili u slobodnom, neformalnom okruženju. **Bogatstvo i važnost dijalekta**, narječja treba sačuvati kao nacionalnu baštinu.

Smatram da bi svako dijete trebalo **podučavati standardnom jeziku** u govorenom i pisanom obliku. U školi i ostalim službenim institucijama trebalo bi se što više približiti standardnom

jeziku (premda je u govorenom jeziku jako teško to postići), a u pisanom jeziku nema mjesta nestandardnom jeziku (osim ako je ciljano napisano na dijalektu). Jasno mi je da se jezik zbog različitih utjecaja razvija i mijenja, ali na žalost ,bojim se da se **mlađe generacije sve teže izražavaju na standardnom jeziku.**

**Odgovori su doslovno prepisani te se u eventualne pravopisne pogreške i stilske osobitosti nije interveniralo.*

Ovi odgovori odražavaju pretežito istovjetna mišljenja o odnosu između varijeteta i standardnog hrvatskog jezika. Većina odgovora upućuje na očuvanje jezične raznolikosti te na istu gleda kao na jezično bogatstvo, ali istodobno ističe važnost učenja standardnoga jezika i njegove obavezne uporabe u obrazovnome kontekstu.

Jedan sudionik istaknuo je da je standardni jezik važniji kod djece s razvojnim jezičnim poremećajem te da mu je potrebno dati prednost nad dijalektom. Čini se da ne postoji svijest o prednostima koje govornik može imati u slučaju poznavanja više varijeteta jezika. To potvrđuje i neutralnost na čestici koja ispituje isti konstrukt („*Djeca koja govore nestandardnim dijalektom u prednosti su; to ih čini govornicima dvaju dijalekata*“).

Viđenje dijalekta kao jezičnog varijeteta koji je potrebno potisnuti radi učenja standardnog jezika može biti izuzetno štetno, osobito u kontekstu jezične logopedске terapije. U Hrvatskoj ne postoji prijedlog smjernica za logopedski rad s govornicima nestandardnih varijeteta. Za razliku od situacije u Hrvatskoj, Američko logopedsko društvo (*American Speech-Language-Hearing Association*) svojom izričitom izjavom obvezuje logopede na priznavanje američko-engleskih dijalekata i njegovanje istih u logopedskom radu (ASHA, 2003):

Stav je Američke udruge za govorno-jezično slušanje (ASHA) da nijedna dijalektalna varijanta američkog engleskog nije poremećaj ili patološki oblik govora ili jezika. Svaki je dijalekt prikladan kao funkcionalna i učinkovita varijanta američkog engleskog. Svaki ima komunikativnu funkciju kao i funkciju socijalne solidarnosti. (...) Nadalje, svaki je simboličan prikaz geografske, povijesne, društvene i kulturne pozadine svojih govornika. (...) Logoped bi također trebao cijeniti zajednice i kulture govornika AE,

kao i temeljito razumijevanje društvenih stavova prema korištenju dijalekta (odlomci 1 i 6)

Ovi rezultati ukazuju na potrebe unaprjeđenja znanja logopeda o nestandardnim varijetetima i prikladnim terapijskim postupcima koji će negovati dijalekt govornika.

9. VERIFIKACIJA HIPOTEZA

S obzirom na postavljena pitanja i dobivene rezultate istraživanja, zaključuje se sljedeće:

Hipoteza 1 koja glasi „*Očekuje se da će općeniti stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika biti blago negativni, što će se očitovati u ukupnom rezultatu na upitniku*“ **odbacuje se** jer je deskriptivna analiza rezultata pokazala da logopedi u prosjeku imaju neutralne do pozitivne stavove prema nestandardnim varijetetima.

Hipoteza 2 koja glasi „*Očekuje se da će postojati statistički značajna pozitivna povezanost između osobnih i/ili profesionalnih iskustava (godina radnog iskustva, iskustvo rada s klijentima iz jezično-kulturnih manjina, raznolikost jezično-kulturne pozadine, veličine mjesta zaposlenja) i stavova prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika*“ **djelomično se prihvaća** jer je pronađena statistički značajna korelacija između godina radnog iskustva i stavova prema nestandardnim varijetetima, dok među ostalim varijablama nije pronađena statistički značajna korelacija.

Hipoteza 3 koja glasi „*Logopedi zaposleni u sustavu obrazovanja (predškolski i školski sustav) imaju negativnije stavove prema nestandardnim varijetetima od logopeda zaposlenih u ostalim sustavima (sustav zdravstva, socijalni sustav i privatni sustav)*“ **djelomično se prihvaća se** jer je pronađena statistički značajna razlika u stavovima prema nestandardnim varijetetima između logopeda zaposlenih u sustavu školstva i logopeda zaposlenih u sustavu socijalne skrbi i privatnom sustavu.

10. OGRANIČENJA I DOPRINOS ISTRAŽIVANJA

Prije donošenja zaključaka na temelju rezultata ovog istraživanja potrebno je osvijestiti određene nedostatke i ograničenja. Iako su u istraživanju sudjelovali logopedi razolikih profila, u uzorku ipak nisu bili zastupljeni logopedi iz svih županija Republike Hrvatske. Također je potrebno istaknuti kako logopedi nisu bili jednako zastupljeni prema veličini mjesta u kojem su zaposleni i sustavu u kojem rade.

Nadalje, budući da je ovo istraživanje provedeno u okviru diplomskog rada studentice logopedije (te je kao takvo i predstavljeno potencijalnim sudionicima) postoji mogućnost da su sudionici umjesto svog mišljenja na tvrdnje o nestandardnim varijetetima procjenjivali njihovu ispravnost, odnosno točnost. Moguće je da su neki sudionici pristupili ovom istraživanju kao provjeri njihovog znanja standardnog hrvatskog jezika te su u skladu s tom idejom pružali puno kritičnije odgovore nego se to moglo očekivati.

Postoji mogućnost da su određene tvrdnje upitnika bile nejasne sudionicima upravo zbog manjka znanja o jezičnim varijetetima i neusklađenoj terminologiji u literaturi u kontekstu varijeteta u jeziku i dijalekata.

Konačno, za potrebe ovog istraživanja preuzeti su faktori iz istraživanja Clark i suradnika (2021) kako bi se rezultati mogli usporediti, no u idućim je koracima potrebno faktorskom analizom izlučiti faktore specifične za ovo istraživanje, odnosno temeljene na podacima ovoga istraživanja.

Unatoč navedenim ograničenjima, ovim se istraživanjem po prvi puta stekao uvid u stavove logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika. Rezultati su pokazali da postoji potreba za dodatnim osnaživanjem logopeda na planu jezično-kulturne raznolikosti u vidu uvođenja ove teme već tijekom formalnog obrazovanja kao i pružanje dodatnih edukacija i stručnih usavršavanja koja će pratiti cjeloživotno obrazovanje logopeda. Ovo istraživanje također predstavlja ishodište za definiranje jasnih okvira logopedskog terapijskog i dijagnostičkog rada s klijentima s manjinskom jezično-kulturnom pozadinom kako bi se zaštitila, ali i njegovala jezična raznolikost koja predstavlja ujedno i važan stup identiteta tog pojedinca.

11. ZAKLJUČAK

Iako se jezik u svakodnevnom, ali i znanstvenom diskursu, često izjednačava samo s pojmom *standardni jezik*, on je znatno opsežniji i bogatiji od standarda te se sastoji od mnoštva varijeteta, a standard je tek jedan od njih. Jezik, dakle, predstavlja skup standardnih i nestandardnih varijeteta.

Osim što je moćno sredstvo komunikacije, jezik i njegovi varijeteti uvelike utječu na to kako percipiramo sebe, ali i druge govornike. Istraživanja su pokazala da ljudi na temelju jezičnog varijeteta govornika prosuđuju njegovu razinu obrazovanja, pouzdanosti i inteligencije, a ukoliko se radi o nestandardnom varijetetu, utoliko navedene vrijednosti procjenjuju negativnije. Ako logopedi dijele spomenute negativne stavove prema govornicima nestandardnih varijeteta, ti stavovi mogu utjecati na pristranost u prosudbi poremećaja u jeziku, što konačno može dovesti i do nejednakosti u pružanju logopedskih usluga.

Ovo je istraživanje pokazalo da logopedi imaju pretežito neutralne do pozitivne stavove prema nestandardnim varijetetima općenito, ali pokazuju negativne stavove prema uporabi nestandardnih varijeteta u obrazovnom kontekstu. Utvrđeno je da ne postoji povezanost između osobnih i profesionalnih iskustava logopeda i njihovih stavova, osim na varijabli godina iskustva rada, gdje logopedi s više iskustva, odnosno stariji, pokazuju negativnije stavove prema nestandardnim varijetetima. Istraživanje je također pokazalo da logopedi zaposleni u školskom obrazovnom sustavu imaju negativnije stavove od logopeda zaposlenih u većini drugih sustava.

Nužno je da logopedi imaju u potpunosti nepristran pristup u radu s klijentima manjinske jezično-kulturne pozadine te da pritom budu svjesni značajki vlastite kulture te stavova o jeziku i utjecaja navedenog na njihov rad s klijentima. Pri procjeni klijenata manjinske jezično-kulturne pozadine, bitno je da logopedi uspoređuju postignuća klijenta u kontekstu varijeteta kojim klijent govori, a ne u kontekstu standardnoga jezika.

Rezultati ovog istraživanja upućuju na potrebu za dodatnim educiranjem logopeda na temu jezično-kulturne raznolikosti i za stvaranjem jasnih smjernica za rad s klijentima manjinske jezično-kulturne pozadine.

LITERATURA

1. Agha, A. (2004). Registers of language. *A companion to linguistic anthropology*, 23(9), 2.
2. American Speech-Language-Hearing Association. (2003). *American english dialects* [Technical Report]. Preuzeto s: www.asha.org/policy
3. Ball, J., & Bernhardt, B. M. (2008). First Nations English dialects in Canada: Implications for speech-language pathology. *Clinical linguistics & phonetics*, 22(8), 570-588.
4. Berruto, G. (1987). Varietät. *Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, 1, 263-267.
5. Bičanić, A. (2013). *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Croatica*.
6. Brozović, D. (1988). Kajkavsko narječje. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski. Izvadak iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije*, 90-99.
7. Chambers, J. K., i Trudgill, P. (1998). *Dialectology*. Cambridge University Press.
8. Clark, E. L., Easton, C., & Verdon, S. (2021). The impact of linguistic bias upon speech-language pathologists' attitudes towards non-standard dialects of English. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 35(6), 542-559.
9. Coseriu, E., i Weber, H. (1988). *Sprachkompetenz: Grundzüge d. Theorie d. Sprechens*. A. Francke Verlag.
10. Dagenais, P. A., & Stallworth, J. A. (2014). The influence of dialect upon the perception of dysarthric speech. *Clinical linguistics & phonetics*, 28(7-8), 573-589.
11. Dittmar, N. (2012). *Grundlagen der Soziolinguistik-Ein Arbeitsbuch mit Aufgaben* (Vol. 57). Walter de Gruyter.
12. Easton, C., & Verdon, S. (2021). The influence of linguistic bias upon speech-language pathologists' attitudes toward clinical scenarios involving nonstandard dialects of English. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 30(5), 1973-1989.
13. Eckert, P. (2012). Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. *Annual review of Anthropology*, 41, 87-100.
14. Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *word*, 15(2), 325-340.
15. Frančić A., Mihaljević, M., Hudeček, L. (2005). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada.
16. Garvin, P. L. (1993). A conceptual framework for the study of language standardization.

17. Gatlin, B., & Wanzek, J. (2015). Relations among children's use of dialect and literacy skills: A meta-analysis. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 58(4), 1306-1318.
18. Giles, H., & Sassoon, C. (1983). The effect of speaker's accent, social class background and message style on British listeners' social judgements. *Language & Communication*.
19. Gould, J. (2008). Non-standard assessment practices in the evaluation of communication in Australian Aboriginal children. *Clinical linguistics & phonetics*, 22(8), 643-657.
20. Granić, J. (1999). Gradski idiomi i eksplicitna norma–dvosmjerni proces. *Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike*, 271-276.
21. Haugen, E. (1966). Dialect, language, nation 1. *American anthropologist*, 68(4), 922-935.
22. Hendricks, A. E., & Adlof, S. M. (2017). Language assessment with children who speak nonmainstream dialects: Examining the effects of scoring modifications in norm-referenced assessment. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 48(3), 168-182.
23. Hendricks, A. E., & Diehm, E. A. (2020). Survey of assessment and intervention practices for students who speak African American English. *Journal of Communication Disorders*, 83, 105967.
24. Jordaan, H. (2008). Clinical intervention for bilingual children: An international survey. *Folia Phoniatrica et Logopaedica*, 60(2), 97-105.
25. Kalogjera, D. (1985). Attitudes toward Serbo-Croatian language varieties. , 1985(52), 93-110.
26. Kalogjera, D. (2009). Iz diglosijske perspektive. U: Granić, Jagoda (ur.). *Jezična politika i jezična stvarnost*, 551-558.
27. Kapović, M. (2004). Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30, 97-105.
28. Kapović, M. (2011). *Čiji je jezik?*. Algoritam.
29. Katičić, R. (1992). *Novi jezikoslovni ogledi*. Školska knjiga.
30. Katičić, R. (2017). *Konturen und Zusammenhalt der kroatischen Sprache*. Školska knjiga.
31. Kolenić, L. (2015). Hrvatski standard i hrvatski štokavski dijalekti. *Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku*, 15.
32. Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. University of Pennsylvania Press.

33. Marković, I. (2021). O hrvatskome šatrovačkome jeziku 1912. *Filologija*.
34. Matasović, R. (2021). Radoslav Katičić kao standardolog i njegovi kritičari.
35. Mićanović, K. (2006). *Hrvatski s naglaskom: standard i jezični varijeteti*. Disput.
36. Mildner, V. (1998). Stavovi prema hrvatskim govornim varijetetima. *Jezična norma i varijeteti*, 349-365.
37. Milroy, J. (2007). The Ideology of the Standard Language. In C. Llamas, L. Mullany, & P. Stockwell (Ur.), *The Routledge Companion to Sociolinguistics* (133–139). Routledge.
38. Muhvić-Dimanovski, V. (2002). ŽARGONIZMI U DVOJEZIČNOM RJEČNIKU. *Filologija*, (38-39), 75-82.
39. Oliver, R., & Haig, Y. (2005). Teacher perceptions of student speech: A quantitative study. *Australian Review of Applied Linguistics*, 28(2), 44-59.
40. Pantos, A. J. (2015). Implicit social cognition and language attitudes research. In *Exploring implicit cognition: Learning, memory, and social cognitive processes* (pp. 104-117). IGI Global.
41. Pearce, W. M., & Williams, C. (2013). The cultural appropriateness and diagnostic usefulness of standardized language assessments for Indigenous Australian children. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 15(4), 429-440.
42. Siegel, J. (2006). Language ideologies and the education of speakers of marginalized language varieties: Adopting a critical awareness approach. *Linguistics and Education*, 17(2), 157-174.
43. Starčević, A. (2016). Govorimo hrvatski ili „hrvatski“: standardni dijalekt i jezične ideologije u institucionalnom diskursu. *Suvremena lingvistika*, 42(81), 67-103.
44. Toohill, B. J., McLeod, S., & McCormack, J. (2012). Effect of dialect on identification and severity of speech impairment in Indigenous Australian children. *Clinical linguistics & phonetics*, 26(2), 101-119.
45. Turner, J. C., & Tajfel, H. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. *Psychology of intergroup relations*, 5, 7-24.
46. Vangsnes, Ø. A., Söderlund, G. B., & Blekesaune, M. (2017). The effect of bidialectal literacy on school achievement. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 20(3), 346-361.
47. Županović Filipin, N. (2015). Usvajanje govora kod dvodijalektalnoga djeteta: jezični razvoj, utjecaji i ishodi. *Jezikoslovlje*, 16(2-3), 275-305.

PRILOZI

Prilog 1: Upitnik o stavovima o jeziku

Stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika

Poštovani,

studentica sam diplomskog studija logopedije na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u Zagrebu te u okviru izrade diplomskog rada provodim istraživanje na temu "Stavovi logopeda prema nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika". Cilj je ovog istraživanja ispitati stavove logopeda prema jezičnim varijetetima.

Pozivaju se diplomirani logopedi u Hrvatskoj da sudjeluju u ispunjavanju ovog kratkog mrežnog upitnika. Predviđeno trajanje ispunjavanja upitnika je do 10 minuta.

Sudjelovanje u ovom istraživanju je u potpunosti dobrovoljno te u svakom trenutku možete od njega odustati bez posljedica. Upitnik je u cijelosti anoniman, a rezultati istraživanja bit će prikazani samo na razini ukupnih podataka te se nikada neće opisivati rezultati pojedinaca. Svojim sudjelovanjem možete pridonijeti razumijevanju stavova stručnjaka prema jezičnim varijetetima.

Za sva pitanja i komentare možete se javiti na: laura.marinovic@stud.erf.hr

Kratko istraživačko izvješće dobit ćete na isti način na koji ste pozvani sudjelovati u istraživanju.

Hvala!

Laura Marinović

2. godina diplomskog studija logopedije

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Nastavkom ispunjavanja ovog upitnika dajete svoju suglasnost za sudjelovanje u istraživanju.

- Pristajem sudjelovati u istraživanju.
- Razumijem da se u bilo kojem trenutku mogu povući iz istraživanja.
- Razumijem da se moji podatci neće zloupotrijebiti i da će se prikazivati samo podatci na razini skupine, a ne i moji osobni podatci.
- Razumijem da se za sva pitanja mogu obratiti studentici Lauri Marinović.

Ovaj upitnik nastao je na temelju Upitnika o stavovima o jeziku (Clark i sur., 2021).

Ovo istraživanje ispituje Vaše stavove prema jezičnim varijetetima.

Jezičnim varijetetima nazivamo različite načine izricanja istoga (ili gotovo istoga) u jeziku. Takve se varijacije u hrvatskome jeziku mogu promatrati na primjeru u kojem standardni oblik pitanja „Ideš li?“ poprima svoje varijacije kao „Ideš?“, „Jel' ideš?“ ili „Dal' ideš?“.

Molimo da za svaku tvrdnju rangirate svoju razinu slaganja (1 = Uopće se ne slažem, 5 = U potpunosti se slažem).

- U školskom bi kontekstu tijekom nastave trebalo ustrajati na uporabi standardnoga hrvatskog jezika za govorenje i pisanje.
- "Obadva" je prikladan način za izreći "i jedan i drugi".
- Ljudi koji drugačije govore hrvatski svejedno govore pravilno.
- "On je onak' jako fora" je ekspresivan izraz, ali žargon koji treba izbjegavati.
- Značenja riječi temelje se na prihvaćanju jezične zajednice.
- Nestandardni oblici hrvatskoga jezika nelogični su i ne mogu se koristiti za govorenje ili pisanje o apstraktnim ili složenim idejama.
- U hrvatskome jeziku dozvoljena je uporaba različitih jezičnih oblika u izražavanju.
- Kada se u određivanju toga što je prihvatljivo preferira svakodnevna uporaba jezika umjesto gramatičkih pravila, krše se pravila.
- Da su standardi u jeziku viši, ne bi bilo drugačijih načina izgovora.
- U nekim je okolnostima izraz "Ne ide on s nikim" prihvatljiv.
- Standardni hrvatski jezik potreban je kako bi zamijenio nestandardne varijetete, a sve s ciljem ostvarenja globalne komunikacije.
- Upotreba nestandardnoga hrvatskog jezika odraz je nejasnoga razmišljanja govornika.
- Upotreba izraza poput "gleam", "neam", "ajde" je prihvatljiva u govoru.
- Većina ljudi koji govore nestandardnim hrvatskim jezikom nisu imali poticajna iskustva u svojim domovima. To objašnjava zašto su obično manje rječiti od ljudi koji govore standardnim hrvatskim jezikom.
- Na jezičnim profesionalcima je da se pobrinu da se naš jezik ne mijenja.
- Reći da je izraz kolokvijalan ili *sleng* znači reći da on nije u potpunosti prihvatljiv.
- Standardni hrvatski jezik koristan je za dobivanje posla u budućnosti, stoga mu treba dati prednost u odnosu na nestandardni hrvatski.
- Standardni hrvatski jezik superiorniji je od nestandardnoga hrvatskog u smislu gramatičke strukture.
- Uporaba priloga *pošto* (umjesto *budući da*) prikladna je u pisanome hrvatskom jeziku.
- Ako ispravljamo govor i procjenjujemo pisanje u skladu s propisanim pravilima standardnoga hrvatskog jezika, možda od ljudi zahtijevamo da krše gramatička pravila svojih vlastitih dijalekata.
- Prihvaćanje nestandardnih varijeteta hrvatskoga jezika dovelo bi do snižavanja kriterija u jeziku.
- Djeca koja govore nestandardnim dijalektom u prednosti su; to ih čini govornicima dvaju dijalekata.
- Savjesno podučavanje pravilima za ispravnu standardnu upotrebu i dosljedno ispravljanje svih gramatičkih pogrešaka obično je uspješno u mijenjanju nestandardnih dijalekata govornika.
- Ljudi koji koriste "gdje" kada bi trebali koristiti "kamo" uništavaju naš jezik.
- Djeca koja govore nestandardnim dijalektom mogu naučiti čitati unatoč činjenici da je većina tekstova koje moraju čitati napisana na standardnome hrvatskom jeziku.
- Hrvatski jezik današnjice nije tako "čist" kao u šenoino vrijeme.
- Učenike koji kod kuće govore nepravilno potrebno je podučavati pravilnom hrvatskom jeziku u školi.

- Učenike u školi treba poticati da na usmena pitanja odgovaraju punim rečenicama.

Demografske informacije i profesionalni razvoj

Koliko godina iskustva imate radeći kao logoped?

- manje od 12 mjeseci
- 1 do 5 godina
- 6 do 10 godina
- 11 do 15 godina
- 16 do 20 godina
- Više od 20 godina

Označite u kojem ste sustavu trenutno zaposleni (možete odabrati više od jedne opcije ako je primjenjivo).

- Zdravstveni sustav
- Predškolski obrazovni sustav
- Školski obrazovni sustav
- Privatna praksa
- Sustav socijalne skrbi
- Sustav visokog obrazovanja
- Ostalo:

S kojim dobnim skupinama trenutno radite? (Odaberite sve što je primjenjivo)

- Dojenčad i djeca predškolske dobi (0-5 godina)
- Učenici osnovnih škola (5-14 godina)
- Učenici srednjih škola (14-18 godina)
- Odrasle osobe (18-65 godina)
- Starije odrasle osobe (65 godina +)

U kojoj ste županiji trenutno zaposleni? (Padajući izbornik)

Molimo označite lokaciju vašega radnog mjesta.

- Glavni grad
- Drugi veliki grad (preko 50 000 stanovnika)
- Grad srednje veličine (10 000 - 49 999 stanovnika)
- Ruralno naselje (1000 - 9999 stanovnika)
- Udaljeno naselje (rijetka naseljenost)

Jeste li dosad radili s klijentima iz jezičnih i kulturnih sredina koje se razlikuju od većinske jezične / kulturne sredine? DA / NE

Jeste li ikada pohađali neki oblik tečaja ili profesionalne edukacije vezano za jezičnu / kulturnu raznolikost? DA / NE

Ako jeste, opišite ga (naziv, aktivnosti, ishodi tečaja/edukacije, Vaše zadovoljstvo istim).

Kakav je utjecaj, ako ikakav, taj tečaj ili profesionalna edukacija imao na vašu praksu? Otvoreni odgovor

Imate li raznoliku jezičnu / kulturnu pozadinu (s obzirom na porijeklo, životna iskustva ili sukcesivnu dvojezičnost)? DA / NE

Želite li dodati neko mišljenje ili komentar na temu jezičnih stavova ili na sadržaj ovog upitnika? Ako želite, svoje komentare možete unijeti ovdje: Otvoreni odgovor